

YTTRANDE
2016-03-16
Dnr 1.3-407/2015

Kulturdepartementet
103 33 Stockholm

Remissyttrande angående betänkandet *Ny museipolitik (SOU 2015:89)*

SAMMANFATTNING

- ▶ Stiftelsen Nordiska museet avstyrker museiutredningens förslag till en museilag liksom förslaget till en ny museimyndighet.
- ▶ Utredningens grundläggande intention, att stärka museernas fria ställning i förhållandet till staten, är lovvärd. Men den föreslagna lagen och myndigheten skulle motverka denna intention genom att utöka redan befintliga instrument för statlig styrning. Den föreslagna myndighetens gransknings- och fördelningssystem av utställningsmedel skulle dessutom leda till en oönskad statlig detaljstyrning av museernas kärnverksamhet. De uppgifter som myndigheten föreslås ansvara för hanteras bäst och mest effektivt av museerna själva och på liknande sätt som sker i dag.
- ▶ Museiutredningens definition av museernas verksamhet som främst utställningsverksamhet är för snäv. Det internationella museirådet ICOM:s definition bör följas.
- ▶ Kvalitativa bedömningar i museisektorn bör inte lagstadgas, eftersom brott mot kvalitet knappast kan bestraffas.
- ▶ Utredningen omtalar inte problematiken kring museernas statliga hyressättning.
- ▶ Det är välkommet att museiutredningen lyfter frågan om gallring. Ett regelverk för att gallra statliga samlingar kräver emellertid en egen utredning.
- ▶ Statlig utvärdering genom ett peer-review-liknande system bör inte kopplas till en statlig myndighet, som samtidigt ansvarar för att finansiera utställningar.
- ▶ Förslaget att skapa ett nytt statsbidrag för samverkan välkomnas, men kriterierna för möjliga samarbeten måste vidgas.
- ▶ Förslaget att museibutikerna inte längre behöver drivas med full kostnadstäckning tillstyrks, liksom förslaget att överskott från större utställningar ska kunna överföras till nästa budgetår.

FÖRDJUPAT YTTRANDE

I det följande ges mer detaljerade kommentarer rörande utredningen, i första hand av de delar som direkt eller indirekt berör Nordiska museet. Det är värt att påminna om att museet är en stiftelse och att dess byggnader, egendomar, föremålssamlingar, arkivalier m.m. inte tillhör rättsobjektet staten.

OM CENTRALMUSEERNAS FRAMVÄXT I LJUSET AV EN NY MUSEIPOLITIK

Tyngdpunkten i museiutredningen, som fått namnet *Ny museipolitik*, består av en utförlig och intressant genomgång av centralmuseernas långa historia. Framför allt deras komplexa och mångfacetterade verksamhet lyfts fram, i förhållande till museipolitik och samhällsförändringar (kapitel 3.9). Nordiska museet välkomnar denna grundliga historiska genomgång. Översikten ger en rättvisande bild av museets historia och kan säkert användas i andra sammanhang i framtiden.

Däremot anser Nordiska museet att förslagen om en ny museilag och museimyndighet står i skarp kontrast till utredningens historiska översikt. Förslagen öppnar för en statlig detaljstyrning av museernas kärnverksamhet, men i de historiska delarna präglas utredningen genomgående av stor respekt för museiyrket och för museernas professionella integritet och självständiga roll i samhället – utan statlig inblandning.

FÖRSLAG TILL NY MUSEIPOLITIK (10.2)

Trots museiutredningens namn, *Ny museipolitik*, och trots rubriken för kapitel 10.2, "Ny inriktning för museipolitiken", saknas i utredningen en vision för framtidens museipolitik och för framåtblickande nytänkande. Eftersom utredningen definierar museer primärt som utställningsinstitutioner präglas förslaget av en snäv syn på museernas verksamhet och roll i dagens och framtidens värld.

Här kan anföras att många museer i dag arbetar utifrån förutsättningen att deras verksamhet och identitet är *större* än deras samlingar och utställningar. Många museer runt om i världen har till exempel integrerats i stadsplaneringen på ett nytt sätt i takt med att de har utvecklats till viktiga sociala och kunskapsbärande offentliga andningshål i alltmer tätbebyggda storstäder. "Gröna museer" inrättar takträdgårdar, innergårdar med växter och trädgårdar utomhus, och ser dessa gröna inslag som integrerade delar av museiverksamheten, tillsammans med museernas kaféer, butiker och bibliotek. Då de dessutom drar folk från förorter till innerstäder motverkar samma museer segregering. På så sätt har gamla och nya museer plötsligt omvandlats till urbana flaggskepp för global och hållbar utveckling i för övrigt sterila, kommersiella och segregerade innerstadskvarter.

Nordiska museet saknar denna form av bred *approach* till museer i förslaget till ny museipolitik och saknar därför också ett resonemang kring viktiga initiativ, som *Agenda 2030*. Denna kommentar är särskilt relevant för Stiftelsen Nordiska museet som har speciella förutsättningar för att stärka demokratiska synsätt och uppfylla målen i *Agenda 2030*.

En annan aspekt som påverkar museerna långsiktigt, men som inte är omtalad i utredningen, är statlig hyressättning. Statens komplicerade reglering av hyror har blivit

en av de faktorer som hämmar centralmuseernas ekonomi och verksamhet mest. Detta gäller även för Nordiska museet, som hyr stora magasin av Statens Fastighetsverk. En statlig lösning, en gång för alla, på denna problematik skulle skapa helt andra och gynnsamma förutsättningar för museernas långtidsplanering, utveckling och resultat och stärka museernas konkurrenskraft i förhållande till stora museer i andra länder, vilka inte har samma problem.

Sammanfattningsvis välkomnar Nordiska museet utredningens allmänna ambition att främja museernas självständiga ställning som kunskapsinstitutioner. Men förslagen ger en för snäv bild av museernas roll i samhället och i utvecklingen av en mångsidig demokratisk historiesyn. Dessutom saknas en genomlysning av museernas grundläggande hyresproblem – en avgörande strukturell faktor. Allt sammantaget anser Nordiska museet att de välmenande intentionerna i utredningen *Ny museipolitik* på så vis försvagas kraftigt.

FÖRSLAG TILL MUSEILAG (10.3)

Stiftelsen Nordiska museet avstyrker utredningens förslag till en museilag.

Museer i Sverige representerar en mycket värdefull mångfald av ämnesområden och inriktningar. Den föreslagna museilagen riskerar att ensidigt reglera snarare än att bejaka denna mångfald av museer. Förslaget riskerar därmed att hämma snarare än att utveckla viktiga grunder för ett demokratiskt synsätt.

Kvalitet och kvalitativa mål inom kultur- och museisektorn bör inte uttryckas eller tillämpas genom en lagstiftning. Domstolar kan inte fälla domar rörande frågor om kvalitet inom museiområdet. Att försöka lagstifta om strikt museiprofessionella angelägenheter, som "tillgänglig och kvalitativ publik verksamhet" eller "kunskapsuppbyggnad av hög kvalitet" eller att "upprätthålla hög kompetens inom ämnesområden" står i direkt motsats till utredningens själva utgångspunkt: att museiväsendet ska vara en fristående sektor utan statlig inblandning.

Existerande museilagar i Danmark, Finland och Storbritannien reglerar vissa konkreta förhållanden men inte kvalitativa mål inom museerna. Utredningens hänvisning till bibliotekslagen är dessutom haltande, eftersom museernas komplexa historiska bakgrund och roll skiljer sig helt från biblioteksväsendet och biblioteken inte kan jämföras med museernas arkiv och samlingar.

Utredningens definition av ett museum som primärt en utställningsinstitution är missvisande och otillräcklig. Den snäva definitionen riskerar att förminska synen på museiverksamheten i Sverige och dess potential inför framtiden. Komplexiteten i denna verksamhet framgår inte minst av att Stiftelsen Nordiska museet utöver att producera utställningar även ansvarar för insamling, forskning, kunskapsuppbyggnad och förvaltning av cirka 1,5 miljoner föremål, 6 miljoner fotografier och arkiv med motsvarande 6 hyllkilometer arkivalier. Därutöver har stiftelsen ett antikvariskt ansvar för över 360 historiska byggnader, inräknat ett slott från 1600-talet (Tyresö), en herrgård (Julita gård), ett sommarnöje (Svindervik) från 1700-talet och en kaplansgård från 1700-talet (Härkeberga) samt tillhörande historiska parker och trädgårdar, jordbruksområden med jakt, fiske och skogsbruk samt fröbanker. Dessutom ansvarar stiftelsen för museibygnaden på Djurgården, uppförd 1889–1907 och ritad av I. G. Clason, vilken är en av världens mest unika och intressanta museibygnader. Denna byggnad var

inte avsedd för utställningar utan för traditionella folkliga fester, som skulle styrka en nordisk identitet – med andra ord avsedd för det som i dag kallas för immateriellt kulturarv. Därför anser Nordiska museet att ICOM:s definition av ett museum bör följas.

FÖRSLAG TILL AKTIV SAMLINGSFÖRVALTNING (10.3.6)

Nordiska museet välkomnar att utredningen lyfter frågan om gallring. Ett regelverk för att gallra statliga samlingar kräver emellertid en egen utredning.

Nordiska museet välkomnar att museiutredningen lyfter frågan om gallring. Den professionella diskussionen i museisektorn kommer att höjas om gallringsfrågan blir aktuell för fler museer.

Samtidigt är gallringsfrågan mycket komplex och ska inte undervärderas. Gallring kräver etiska förhållningssätt, stor kunskap och professionalitet, och färgas lätt av perspektiv förankrade i genus, politik, religion, ekonomi och förvaltning. Det är också svårt att spå om vad som i framtiden kommer att bli viktiga föremål i samlingarna. Det är inte minst oklart vad den pågående så kallade *materiella vändningen* inom humaniora kommer att få för konsekvenser för museisamlingarnas roll. Denna vändning innebär att föremål inte längre ses som "illustrationer" till människors liv utan snarare som fundamentala aspekter av den mänskliga tillvaron och därför tillmäts allt större betydelse inom humanistisk forskning.¹ Museisamlingarna kommer därför att bli mycket viktigare för forskningen än vad de har varit på länge.

Som ett exempel på gallringsfrågans komplexitet vill Nordiska museet framhäva de frösamlingar som förvaras på Julita gård. Under många år var trycket stort på att kassera dessa samlingar, eftersom de drog till sig skadedjur. Men med utvecklingen av DNA-tekniken har synen på dessa frösamlingar förändrats radikalt. Med utgångspunkt i dem är det nu möjligt att studera till exempel hur jordbruket infördes i Norrland.

En särskild aspekt av gallringsfrågan gäller museibiblioteken, inklusive Nordiska museets eget bibliotek. Med fördel borde en gallringpolicy utarbetas, vilken tar hänsyn till museibibliotekens specifika förutsättningar, verksamhet och värde i ett nationellt perspektiv. En sådan gallringpolicy bör ligga utanför frågan om gallring av museernas samlingar och arkiv.

Som stiftelse har Nordiska museet i praktiken redan de befogenheter som utredningen föreslår i samband med avyttring av föremål. Enligt stiftelsens aktuella styrdokument kan gallring medges när föremålet "inte tillhör museets insamlingsområde" eller när det "tillhör en överrepresenterad grupp". Det är dock stiftelsens nämnd som beslutar i frågor om avyttring liksom av gallring av helt nedbrutna föremål efter föredragning av styresmannen. Därmed finns en extra beslutsnivå gällande gallring.

Sammanfattningsvis anser Nordiska museet att den befintliga regleringen av avyttring av föremål på statliga museer bör fortsätta att gälla i väntan på en särskild utredning. Däremot anser Nordiska museet att gallring av museibibliotek är en separat fråga, som bör lösas i samråd med och samarbete med landets ledande forskningsbibliotek.

¹ Se t.ex. Anna Maria Forssberg & Karin Sennfeldt (red.) 2014. *Fråga föremålen. Handbok till historiska studier av materiell kultur*. Lund: Studentlitteratur.

FÖRSLAG TILL NY MUSEIMYNDIGHET (10.5)

Stiftelsen Nordiska museet avstyrker utredningens förslag till en ny museimyndighet.

Museiutredningen vill värna om museernas professionella integritet och fria ställning i samhället. Nordiska museet välkomnar denna grundhållning men anser att det inte behövs en statlig myndighet som ska granska museerna och fördela medel till dem. Det statliga inflytandet över Nordiska museets verksamhet är redan formaliserat genom årliga riktlinjer och genom att hela museets nämnd, förutom styresmannen, utses av regeringen. De uppgifter som den föreslagna myndigheten ska ta tillvara bör därför hanteras på liknande sätt som i dag.

Utredningen föreslår också ett nytt kvalitetssäkringssystem med kollegial granskning (kapitel 10.5.1). Förslaget bygger på att museerna ska ta fram strategiska planer för publik verksamhet, kunskapsuppbyggnad och samlingsförvaltning, och att dessa planer ska granskas vart fjärde år. Det är lovvärt att utredningen vill främja kvalitetsdrivande system i museisektorn, men det akademiska peer-review-systemet är svårt att applicera på museisektorn och det är oklart hur museer med så olika ansvarsområden alls ska kunna bedöma varandra utan att det blir ett introvert system. En tänkbar modell skulle möjligen kunna bygga på internationell museologisk granskning, som är oberoende och frikopplad från den statliga finansieringen.

Slutligen cementerar utredningens förslag en syn på museernas besöksverksamhet såsom isolerad från resten av samhället. Antalet museibesökare beror inte bara på museernas utbud eller kvaliteten på utbudet, utan också på en lång rad andra faktorer, såsom museernas lokalisering, offentliga transportmedel, förhållandet till kommuners och regioners marknadsföring, utbildning, sociala faktorer m.m. Museistatistik och omvärldsanalys hänger samman och bör därför utvecklas och integreras med analyser av andra sektorer i samhället.

FÖRSLAG TILL NYTT STATS BIDRAG (10.5.2)

Nordiska museet välkomnar förslaget att skapa ett nytt statsbidrag för samverkan vid sidan av de befintliga bidragen och anslagsmedlen, med förbehållet att kriterierna för samarbeten vidgas och att medlen inte fördelas av en samtidigt granskande myndighet.

Nordiska museet välkomnar förslaget att skapa en ny utvecklingspott för samverkan vid sidan av de befintliga bidragen och anslagsmedlen. Museet, som är Sveriges största kulturhistoriska museum, har sedan länge många olika och viktiga museisamarbeten rörande samlingar och utveckling av digital infrastruktur. Likväl anser Nordiska museet att kravet om att minst två *museer* samverkar för att få statsbidrag skulle vara alltför ensidigt. Lika viktigt bör det vara att lyfta fram samverkan mellan museer och det civila samhället, exempelvis med skolan och många andra instanser.

ANSLAG OCH AVGIFTSINKOMSTER (10.6.1)

Nordiska museet tillstyrker förslaget om att museibutikerna inte längre behöver drivas med full kostnadstäckning. Museet ställer sig också bakom förslaget att överskott från större utställningar ska kunna överföras till nästa budgetår.

Nordiska museet är en stiftelse och har redan dessa möjligheter, och mot den bakgrunden anses förslagen som välkomna förändringar för övriga statliga museer.

Detta yttrande har tillkommit efter beredning i en arbetsgrupp med ett flertal medlemmar från Nordiska museets ledning och har avstämts med ordföranden i Stiftelsen Nordiska museets nämnd, enligt uppdrag.

Stockholm den 16 mars 2016

Sanne Houby-Nielsen
Styresman för Nordiska museet